

HANDEL MED HØY PRIS

Kostnadene ved en ny handelsavtale mellom USA og EU, og hva TTIP-avtalen kan bety for Norge

RETURUKE 2

INTERPRESS NORGE

9 771504 537002

Morten Harper (red.)

HANDEL MED HØY PRIS

Kostnadene ved en ny handelsavtale
mellom USA og EU, og hva TTIP-avtalen
kan bety for Norge

Nei til EUs skriftserie VETT nr. 4 2014

© Nei til EU 2014

Layout: Eivind Formoe

Forsidemontasje: Eivind Formoe

Trykkansvarlig: Datatrykk

ISSN: 1504-5374

ISSN elektronisk utgave: 1891-4837

Opplag: 5500

Forord:

Interessene bak forkortelsen

Bak de mange forkortelsene som etter hvert får mer oppmerksomhet i norske media – TTIP, TPP, TISA og CETA – skjuler det seg et sterkt interessefellekap. Dessverre er ikke dette felleskapet det samme som du og jeg er en del av, men interessene til en sterk selskapslobby.

For å skjønne mer av hvem som har innflytelse over prosessen kan det være nyttig å lytte til en av de største finanslobbygruppene i Europa, TheCityUK, når de sier at «kommisjonens tekst var så tett opp til vår tilnærming at en utenfra kunne tro det kom rett fra vår brosjyre om TTIP».

TTIP – avtalen mellom EU og USA – kan sies å være et av de verste eksemplene på hvordan handelsavtaler blir forhandlet fram gjennom udemokratiske prosesser. Forhandlingene foregår i all hemmelighet. Sivilsamfunnet holdes effektivt utenfor, og får lite eller ingen informasjon, annet enn gjennom lekkasjer. Avtalene tillater selskaper å saksøke suverende stater om politiske vedtak som kan true selskapenes fremtidige profitt – en enorm trussel mot demokratiet.

Dette heftet vil særlig ta for seg TTIP, som Norge vil merke gjennom EØS-avtalen, men det er all grunn til også å holde et øye med de andre forkortelsene. Over hele verden samles organisasjoner og bekymrede innbyggere for å øke kunnskapen og ta debatten, med mål om å stoppe avtalene.

Benedikte Pryneid Hansen
Nestleder i Nei til EU

Hefter i skriftserien VETT

3-2014: Morten Harper (red.): *Truer EU velferdsstaten?*

2-2014: Morten Harper og Eva Marie Mathisen (red.):

Knaker det i konstitusjonen?

1-2014: Helle Hagenau og Morten Harper (red.):

Rettferdig handel?

3-2013: Peter Ørebech og Rolf-Arne Nicolaisen:

Fiskeri og fiks fakseri

2-2013: Morten Harper (red.): *EU-kontroll*

1-2013: Morten Harper: *Tull om toll*

Spesialutgave 2012: *Fremmer EU freden?*

4-2012: Morten Harper (red.): *Hvordan rammer eurokrisen?*

3-2012: Jens Kihl og Morten Harper (red.):

Hva betyr EØS for kommunene?

2-2012: Hildegunn Gjengedal og Morten Harper (red.):

Hva gjør EØS med landbruket?

1-2012: Morten Harper: *Hva er galt med EØS?*

4-2011: Marianne Granheim Trøyflat (red.): *Kvinner i krise*

3-2011: Boye Ullmann og Hilde Nylén (red.): *På kollisjonskurs*

2-2011: Morten Harper (red.): *Eurokrisen*

1-2011: Morten Harper (red.): *Nordområdenes geopolittikk*

3-2010: Jens Kihl (red.): *Kommunalpolitikk og EU*

2-2010: *EU-guiden* (spesialutgave)

1-2010: Morten Harper: *Stadig tettere union*

4-2009: Marte Nilsen (red.): *Finanskrisen og EU*

3-2009: Morten Harper (red.): *Sagaøyas nye virkelighet*

2-2009: Kjell Arnestad (red.): *EU's politi- og justissamarbeid*

1-2009: Helene Bank og Maria S. Walberg:

EPA: partnerskap eller nykolonialisme

Hvert hefte koster kr 50,- + porto. Medlemmer av Nei til EU kan abonnere gratis på VETT.

Send bestillingen din til: **bestilling@neitileu.no**

Alle VETT-utgivelsene kan også lastes ned på **www.neitileu.no**

Innhold

Forord	3
«Stop TTIP – Keep our NHS public»	6
Morten Harper: TTIP kort fortalt	8
Martin Pigeon: Ikke forstyrr, vi forhandler for deg	14
John Hilary: Matsikkerhet og miljøvern på forhandlingsbordet	20
Helene Bank: Når politikk er handelshindring	28
George Monbiot: Gir og gir – uten å få noe tilbake	34
Morten Harper: Retten til fortjeneste	40
«Dirty Deals»	44
Morten Harper: TTIP smitter til EØS	46
Mari Gjengedal og Eivind Breidlid: Transatlantisk tvangstrøye	48
Lars Gunnesdal: Konsekvenser for Norge	52
«Lobbying for TTIP»	58
Dag Seierstad: Hva skal Norge i TISA?	60
Jamie Oliver: «Don't bring US food standards here»	64

STOP TTIP

NHS

Keep our NHS public

WE HAVE TO STOP THE

US-EU Trans-Atlantic Trade & Investment Partnership

Faksimile: Earthwatchmedia.org

«Kongressen er svært bekymret for den foreslåtte Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) frihandelsavtalen, en omfattende handelsavtale som gir enestående makt og innflytelse til transnasjonale selskaper... (...)

TTIP ville:

- a. tillate bedrifter å saksøke suverene stater, valgte regjeringer og andre myndigheter som gir lover i offentlighetens interesse, der dette berører deres evne til å maksimere sin fortjeneste, ved hjelp av en investor-stat tvisteløsning;
- b. true fremtiden for vårt helsevesen (NHS) og andre viktige offentlige tjenester;
- c. risikere tap av arbeidsplasser, til tross for udokumenterte påstander om det motsatte;
- d. potensielt undergrave arbeidslivets standarder, lønn, vilkår og faglige rettigheter ettersom USA nekter å ratifisere sentrale ILO-konvensjoner og har fagforeningsfiendtlige 'right to work'-tiltak i halvparten av sine stater;
- e. reversere flere år med europeisk fremgang på miljøstandarder, matsikkerhet og kontroll av farlige kjemikalier, ut fra at USA har nektet å godta strengere reguleringer av stoffer som lenge har vært forbudt i EU; og
- f. frata EUs medlemsland milliarder av pund i tapte tollinntekter.»

Den britiske LO-kongressen 2014

Resolusjon fra The Trades Union Congress i Liverpool

7. - 10. september 2014

TTIP kort fortalt

Vil TTIP sikre økonomisk vekst i Vesten – eller er avtalen en trojansk hest mot miljøet og helsen vår?

Av Morten Harper
Utredningsleder i Nei til EU

Det er store forhold når EU og USA nå forhandler om en handels- og investeringsavtale: TTIP – Transatlantic Trade and Investment Partnership. EU og USA utgjør til sammen halvparten av verdensøkonomien, en tredjedel av handelen og to tredjedeler av utenlandsinvesteringene. Derfor er det også spesielt mye som står på spill. De har forhandlet siden i fjor, og skal etter planen bli ferdig neste år.

TTIP skal etablere et transatlantisk indre marked, med fri handel og like regler. Det er også blitt kalt et «økonomisk NATO»¹. På begge sider av Atlanterhavet kritiseres det at forhandlingene foregår i hemmelighet, og at det i virkeligheten er konsernene og ikke folkevalgte som forhandler. TTIP-forhandlingene skjer bak lukkede dører, og det er derfor vanskelig å vite eksakt hva som diskuteres – herunder hvilke lekkasjer som er pålitelig.

Initiativet til TTIP er dels en respons på eurokrisen, som har gitt et politisk klima i EU preget av desperasjon for å øke den økonomiske aktiviteten. Det er også uttrykk for at både EU og USA søker en måte å beholde det vestlige hegemoniet i verdensøkonomien, i en tid der veksten er større i andre regioner. USA har allerede en stund forhandlet om TTP-avtalen, Trans-Pacific Strategic Economic Partnership, med blant andre Australia, Japan, New Zealand, Mexico og Chile. TTP-avtalen er for USA en mal for hvordan de ønsker den nye avtalen med EU.

– Alt er på bordet

Tollbarrierene mellom EU og USA er allerede lave. Avtalens hovedmål er ikke å fjerne siste rest av toll, men å avvikle eller redusere de såkalte ikke-tariffære eller

tekniske handelshindringene. Det er slikt som forskjeller i godkjenningsprosedyrer, regler, forbud, standarder, støtteordninger og merkeordninger. Det kan man få til enten ved gjensidig godkjenning, altså at amerikanske og europeiske standarder anses som likeverdige, eller harmonisering der man enes om de samme standardene.

Eksempler på områder som minst en av partene ønsker å harmonisere eller i alle fall liberalisere er:

- GMO
- Kjemikalier
- Medisiner
- Matvarer
- Drikkevarer
- Arbeidsmiljø
- Finanstjenester
- Forsikring
- Offentlige innkjøp
- Elektronisk handel
- Databeskyttelse
- Immaterielle rettigheter (opphavsrett og industrielle rettigheter)

«For vårt vedkommende er alt på bordet, på tvers av alle sektorer,» uttalte USAs daværende handelsambassadør og sjefforhandler Ron Kirk tidlig i forhandlingene².

Vil endre måten lover blir til

Selv om EU og USA prinsipielt er enig om å harmonisere og liberalisere, er det uenigheter både generelt og på spesifikke sektorer. Overordnet er man uenig om prosessene for å fastsette regler. Mens EU ønsker å konsentrere forhandlingene om harmonisering av allerede eksisterende regler, ønsker den amerikanske regjeringen at forhandlingene også skal endre måten EU vedtar nye regler på.

Det diskuteres en samarbeidsprosedyre for «regulatory cooperation» der EU og USA skal fortsette å forhandle om nytt regelverk etter at TTIP-avtalen er på plass.

Attac mener det er seks ting vi må vite om TTIP³

1. TTIP er hemmelig. Store selskaper har vært involvert i hele forhandlingsprosessen, men det har ikke folkevalgte politikere. Etter massivt press ble ett kapittel offentliggjort. Andre ting vi vet, har kommet gjennom lekasjer.

2. TTIP dreier seg ikke om toll, men om store selskapers ønske om å forme politikken vår. TTIP gir store selskaper rett til å saksøke stater for lovverk som skader deres «fremtidige profitt». Det vil si er arbeidsrettigheter, miljølovgivning og forbrukerbeskyttelse.

3. TTIP vil «harmonisere» lover og regler i EU og USA. Det betyr å gjøre regelverket likt, og i TTIP vil det svakeste lovverket i USA danne grunnlaget for politikken i EU, og omvendt.

4. TTIP åpner for et eget lobbyråd for store selskaper. Alle må melde til den såkalte «rådgivningsgruppen» når de skal lage nye lover og regler i sitt hjemland. Dermed går all ny politikk via de store selskapene før landene iverksetter den.

5. TTIP vil ikke gi økonomisk vekst og flere anstendige arbeidsplasser. Til og med EU-kommisjonen sin egen rapport kommer frem til at resultatet av TTIP vil bli en årlig vekstrate på 0,01 prosent av BNP. Tyske fagforeningsledere peker på at til og med været spiller en større rolle for sysselsettingen.

6. TTIP kommer til Norge via EØS og EFTA. Dersom TTIP tar styringen over politikken i Europa, blir ikke vi i Norge uberørt. Nye EU-direktiver kommer via EØS. TTIP-avtalen vil også bli mal for en tilsvarende avtale mellom EFTA og USA.

Dette vil være en fremgangsmåte utenfor de vanlige beslutningskanalene, med minimalt offentlig innsyn eller involvering av folkevalgte politikere.⁴

Når det gjelder sektorene synes USA lite villig til å la finanstjenester reguleres av avtalen, mens det franske kulturunntaket gjør at EU ikke vil åpne opp for frihandel for blant annet film og musikk. Som en britisk kampanjegruppe har spissformulert det: tegneserien Asterix er beskyttet mot TTIP, men ikke helsevesenet.

Store endringer for maten

Det er et mål for avtalen å avskaffe toll, avgifter og andre typer handelsbegrensninger, også når det gjelder landbruksvarer. I dette ligger blant annet å forene ulike merkeordninger for innhold (for eksempel GMO eller økologisk) og geografisk opprinnelse. Man ønsker også å harmonisere eller gjensidig anerkjenne forskjellige regler for miljøbeskyttelse, dyrevelferd og forbrukerbeskyttelse. Alt tyder på at de felles reglene vil svekke beskyttelsesnivået i Europa.

En prinsipielt alvorlig utfordring i forhandlingene, der de negative konsekvensene er tydelig for matvarer, gjelder USAs angrep på føre var-prinsippet som EU følger i enkelte sammenhenger. USA mener dette er lovgivning på uvitenskapelig grunnlag. Prinsippet handler tvert imot om å ta høyde for negative konsekvenser der det foreligger usikkerhet. USA har blant annet reist krav om å tillate matvarer med GMO og klordesinfisert kyllingkjøtt. EU ønsker i utgangspunktet å holde hormonbehandlet storfekjøtt, klorvasket kylling og genmodifiserte planter og frø utenfor avtalen, men den amerikanske matvareindustrien presser på for adgang til det europeiske markedet.

EU-kommisjonen og Wall Street har funnet hverandre

Sentralt i forhandlingene er også liberalisering og avregulering for finanstjenestene. Avtalen skal inneholde regler om full frihet for løpende betalinger og

kapitalbevegelser, herunder at man ikke skal innføre nye restriksjoner – den såkalte «stand still»-klausulen. Det skal også være en forpliktelse om å konsultere finansverdenes representanter før myndighetene fatter vedtak med konsekvenser for handel og investeringer.

EU-kommisjonen og Wall Street har funnet hverandre i ønsket om å oppheve den amerikanske Dodd-Frank-loven, en lovpakke med innskjerpede krav til finansverdenen, som ble innført for å hindre en reprise av finanskrisen. Obama-administrasjonen vil holde lovpakken utenfor avtalen. EU krever også adgang til det amerikanske forsikringsmarkedet. På amerikansk side håper man at TTIP skal stanse det europeiske prosjektet om skatt på finanstransaksjoner, som enkelte EU-land er blitt enig om å iverksette.

Personvern under press

Avtalen skal som nevnt omfatte immaterielle rettigheter, altså patenter, opphavsrett og varemerkebeskyttelse. Utveksling av personopplysninger er en sentral problemstilling i dette. Flere organisasjoner advarer mot at avtalen vil smugle inn bakdøren den tidligere ACTA-avtalen, som i juli 2012 etter mye motstand ble avvist av EU-parlamentet fordi den ville svekke rettssikkerheten. USA mener at EUs regelverk for persondata er for restriktivt.

Overdreven tro på vekst

På oppdrag fra EU-Kommissionen har den britiske tenketanken Centre for Economic Policy Research (CEPR) gjort beregninger som viser at en omfattende TTIP-avtale, med full avskaffelse av toll og 25 prosent reduksjon av tekniske handelshindringer, kan gi en gevinst for EU på 120 milliarder euro – i år 2027. Bryter man det ned til årlig vekst, utgjør det imidlertid ikke mer enn 0,05 prosent – altså en halv promille. Beregningene omfatter også en mer moderat avtale, som gir usle 0,027 prosent årlig vekst. Da er man nede på grensen av hva som er statistisk målbart.

De reguleringene TTIP skal avvikle er selvsagt ikke uten formål eller funksjon. Det er tiltak for å ivareta samfunnshensyn og øke velferden. Omkostningene ved å avvikle reguleringene ligger ikke inne i regnestykket. Dette er derfor ikke noe tallmateriale som gir grunnlag for å hevde at TTIP gir en samfunnsøkonomisk gevinst.

En trojansk traktat

I Norge har særlig Attac og Handelskampanjen engasjert seg i arbeidet mot TTIP. Blant offentlige myndigheter har Forbrukerrådet uttrykt frykt for at TTIP kan føre til redusert beskyttelse for både norske og europeiske forbrukere. Rådet advarer mot veksthormoner og antibiotika i kjøttproduksjon, samt svekkede krav til kjemikalier i hverdagsprodukter.⁵

Det er særlig hemmeligholdet, uthulingen av demokratiet og ordningen med at private selskaper skal kunne saksøke land for tapt fremtidig fortjeneste som dominerer kritikken mot TTIP fra europeiske organisasjoner. Bekymringen for et dårligere eller svekket helsevesen er også sterk, reist blant annet av Euro-LO.⁶

Den felleseuropeiske miljøorganisasjonen Friends of the Earth kaller TTIP for «The Trojan Horse Treaty»⁷:

«En handelsavtale mellom EU og USA er en farlig 'trojanske hest' som setter overskuddet til storindustrien foran vårt samfunn, helse og miljø.»

Noter

1. NATOs generalsekretær Anders Fogh Rasmussen, NOTAT desember 2013.
2. Information 12.11.13.
3. www.attac.no/stopp-ttip
4. Corporate Europe Observatory 28.09.14, <http://corporateeurope.org/international-trade/2014/09/ttip-covert-attacks-democracy-and-regulation>
5. Forbrukerrådet 15.08.14, <http://www.forbrukerradet.no/forside/presse/pressemeldinger/frykter-d%C3%A5rligere-forbrukerbeskyttelse-med-ttip>
6. ETUC 18.12.2013, http://www.etuc.org/press/trade-unions-express-%E2%80%98grave-concerns%E2%80%99-over-eu-us-trade-agreement#.VCmRdf_t8E
7. <https://storify.com/foeeurope/trojan-horse-treaty>

Ikke forstyrr, vi forhandler for dere

TTIP-forhandlingene er strengt hemmelige, noe som vekker legitime bekymringer. De mange lekkasjene gir ikke mindre grunn til uro.

Av Martin Pigeon
Forsker ved Corporate Europe Observatory (CEO)

Ugjennomsiktig er den beste beskrivelsen av forhandlingene om Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP). EUs handelskommisær, Karel De Gucht, påstår at «ingenting er hemmelig om disse handelsforhandlingene».¹ Men EUs sjefsforhandler, Ignacio Garcia Bercero, har lovet det motsatte til sin amerikanske motpart, Daniel Mullaney, i et brev datert 5. juli 2013:

«Alle dokumenter knyttet til forhandlingene eller utarbeidingen av TTIP-avtalen, inkludert forhandlingstekster, forslag fra begge parter, forklarende materiell, diskusjonspapirer, e-poster knyttet til innholdet i forhandlingene, og annen informasjon utvekslet i forbindelse med forhandlingene, vil overleveres konfidensielt og forbli konfidensielle.»²

EU-kommisjonen offentliggjorde noen av sine forhandlingsposisjoner i juli 2013 og i mai 2014, men bare totalt elleve dokumenter. Dessuten ble dokumentene fra juli 2013 først offentliggjort etter en lekkasje. Og for de svært generelle dokumentene fra mai 2014 er det umulig å vite om de viser forhandlingenes reelle innhold.

Hemmeligholdet overrasker, for har ikke lignende hemmelighold senket tidligere internasjonale forhandlinger? I likhet med vampyrer tåler de ikke dagslys. Denne «Dracula-effekten» bidro til å knuse

Multilateral avtale om investeringer (MAI) i 1998 og til Europaparlamentets avvisning av ACTA i 2012. Men i øynene til EUs handelskommisjon må forhandlingsbordet være tildekket: «For at forhandlinger skal fungere og lykkes, må man ha en viss grad av konfidensialitet, hvis ikke ville det være som å vise kortene dine til motspilleren under et kortspill,» skriver de på nettsidene sine.³ Europaparlamentet har bare begrenset adgang til detaljene i drøftingene mellom Washington og Brussel. Forhandlerne sender informasjon til kun én europarlamentariker i hver politisk gruppe i parlamentets komité for internasjonal handel (INTA). De folkevalgte får ikke lov til å videreformidle informasjonen til sine kolleger utenfor denne komiteen eller til eksterne eksperter, på tross av det svært tekniske innholdet.

Alvorlige feilvurderinger

Medlemslandene får den samme informasjonen som europarlamentarikerne, ikke mer. I frihandelsavtalen mellom EU og Canada (CETA), klager medlemslandene over ikke å ha fått sett avtaletekstene som har vært under forhandling i fem år: Kommisjonen sender resymeer i stedet for originaltekstene.

EU-kommisjonen forhandler om TTIP innenfor en ramme regjeringene har godkjent. Men så snart Kommisjonen har fått mandatet, blir det vanskelig for medlemslandene å endre det etter hvert som forhandlingene skrider fram. Eller å drøfte det. Dette betyr at de må inngå allianser med andre regjeringer. I løpet av denne tiden skyr ikke EU-kommisjonen noen midler for å omgå innvendingene de kommer med.

EUs handelskommisjonen videreformidler dessuten bare forslagene fra EU, fordi USA forbyr andre land eller Europaparlamentet å drøfte deres «forhandlingsutspill». I teorien aksepterer de at dokumentene kan konsulteres, men da bare på papir i et eget rom uten noen mulighet til å kopiere dem eller å ta notater. Dessuten er kun forhandlingstekstene tilgjengelige, det vil si de allerede

Over 30 prosent av næringsinteressene som har drevet lobbyisme om TTIP er ikke i EUs eget register for lobbyvirksomhet. (Kilde: Corporate Europe Observatory.)

ferdigstilte avtaleutkastene, og ikke forarbeidene som er avgjørende for å forstå hva som står på spill. Disse vilkårene har vært nok til at ingen så langt har søkt om å konsultere dokumentene.

Ifølge EU-kommisjonen beskytter hemmeligholdet EUs interesser og «sikrer et klima av tillit» slik at forhandlerne kan «arbeide sammen for å få en best mulig avtale». ⁴ Men

selv under forhandlingene i Verdens handelsorganisasjon (WTO) – som ikke er særlig kjent for transparens – offentliggjøres landenes bidrag og forhandlingstekstene.

Er det virkelig utenkelig at en så viktig avtale kan debatteres offentlig mellom folkevalgte snarere enn hemmelig mellom anonyme teknokrater? Kan ikke EU-kommisjonen kreve full og gjensidig transparens og dermed sikre like styrkeforhold i forhandlingene? Avsløringene om NSAs massive overvåking viser hvor mektig det amerikanske overvåkningssystemet er, at det kan fange opp nesten all digital kommunikasjon, inkludert kommunikasjonen til europeiske statsledere. Under andre forhandlinger, blant andre CETA, har lekkasjer vist at Handelskommisjonen har begått alvorlige feilvurderinger. Disse har først blitt ordnet etter at eksterne observatører, ofte kompetente forskere, har gransket avtaletekstene.

Prioriterer næringslivsinteresser

En gruppe aktører klager imidlertid ikke over de ugjenomsiktige forhandlingene, nemlig lobbyistene til de multinasjonale selskapene. Disse utgjør det store flertallet av bidragsyterne til de offentlige høringene om TTIP organisert av EU-kommisjonen og forskjellsbehandles: der hvor en godt informert fagforeningsrepresentant bare får et formelt takk for sine innspill, har for eksempel lobbyen for leverandører til bilindustrien blitt invitert til et møte for å drøfte detaljene i deres innspill. Plantevernmiddellobbyen har fått påminnelser før fristen for å levere innspill og blitt invitert til å komme med et felles innspill sammen med sine amerikanske kolleger. På den andre siden av Atlanteren gir Obama-administrasjonen lobbyene en tilgang til forhandlingene som offentligheten bare kan drømme om.⁵

EU-kommisjonens prioritering av næringslivsrepresentanter viste seg allerede i prosjektets forberedende faser. Et internt dokument viser at av 130 møter organisert av Handelskommisjonen for å forberede forhandlingene,⁶ rettet 119 seg fortrinnsvis mot

storkonsern og deres representanter. EUs offentlighetslover har åpnet for å få offentliggjort disse dokumentene, samt flere dusin sammendrag fra disse møtene. Men disse er svært eller fullstendig sensurert. EU-kommisjonen nekter innsyn, med unnskyldningen at visse passasjer dreier seg om EUs forhandlingsposisjoner. Kommisjonen skjuler sensitiv informasjon for offentligheten som den ikke har noen problemer med å formidle til selskapene.

«Gjeldende parter»

TTIP-forhandlingene dreier seg særlig om «konvergens» mellom eksisterende og spesielt framtidige reguleringer. Et internt dokument Handelskommisjonen⁷ ved en feiltakelse sendte til New York Times viser at næringslivet har presset på for å få gjennom dette konvergensprinsippet, som gjør at man kan utelate de mest sensitive punktene fra avtalen for heller å innlemme dem i framtiden.⁸ Arbeidsgiverorganisasjonen BusinessEurope og Det amerikanske handelskammeret skriver her at avtalen «må gi nye verktøy og en styringsprosess for å lede reguleringsamarbeid på både en tverrgående og sektorspesifikk basis, noe som vil bidra til å ta opp avvik i både eksisterende og framtidige reguleringer.» Det er unødvendig å presisere at arbeidsgiverne forventer å være med på denne «prosessen».

Et annet EU-dokument lekket i desember 2013 antyder at disse forslagene har blitt tatt alvorlig,⁹ ettersom de figurerer på forhandlingsprogrammet. EU-kommissær De Gucht anbefalte i oktober 2013 at TTIP etablerer et «Råd for reguleringsamarbeid» for å gjøre «reguleringer mer kompatible [...] etter respons fra de gjeldende partene».¹⁰ Det vil selvfølgelig si selskapene.

Artikkelen er tidligere trykt i Le Monde diplomatique juni 2014.

Noter

1. The Guardian, London, 18. desember 2013.
2. EUs handelskommisjonsnettsider, <http://ec.europa.eu/trade/>
3. «Questions and answers», EUs handelskommisjon, <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/questions-and-answers/>
4. «Questions and answers», EUs handelskommisjon.
5. «This Time, Get Global Trade Right», leder i New York Times, 19. april 2014.
6. Liste offentliggjort av nettstedet www.asktheeu.org.
7. Corporate Europe Observatory, Brussel, «TTIP documents released by the european commission», 9. oktober 2013.
8. Danny Hakim, «European officials consulted business leaders on trade pact», The New York Times, 8. oktober 2013.
9. «Regulation – none of our business», Corporate Europe Observatory, 16. desember 2013.
10. Tale i Praha 10. oktober 2013.

Matsikkerhet og miljøvern på forhandlingsbordet

Næringslivet har grepet TTIP som en «gyllen» mulighet for å bli kvitt produktkrav som beskytter forbrukerne.

Av John Hilary
Forfatter og direktør i War on Want

Europeisk regelverk for mattrygghet – inkludert restriksjoner på genetisk modifiserte organismer (GMO), plantevernmidler, hormonbehandlet storfekjøtt og vekststimulerende midler – er blant de viktigste områdene som næringslivsinteresser har som mål å fjerne i TTIP-forhandlingene. Amerikanske matprodusenter trenger ikke å oppfylle de samme standardene for miljø eller dyrevelferd som sine europeiske kolleger, og har lenge ønsket å eliminere EUs kontrolltiltak som begrenser salg av deres produkter i europeiske markeder.

Fra starten av har den amerikanske regjeringen direkte uttalt at den vil bruke TTIP-forhandlingene for å angripe EU-regelverk som blokkerer amerikansk mateksport, særlig de reguleringene for mattrygghet som europeiske borgere har kjempet for å forsvare gjennom flere tiår.¹

Vi fjerne føre var-prinsippet

I sentrum for striden står EUs bruk av føre var-prinsippet for å sette standarder for mattrygghet. Ut fra dette prinsippet er det mulig å trekke tilbake et produkt fra markedet, dersom det er risiko for at det kan utgjøre en fare for menneskers helse, selv om det ikke finnes tilstrekkelig vitenskapelig data for en full evaluering av risikoen.²

Sentralt er det også at føre var-prinsippet overfører bevisbyrden til enhver bedrift som ønsker å markedsføre et potensielt farlig produkt. I stedet for at det er et offentlig krav om å bevise at produktet er farlig, er

ROSA LUXEMBURG STIFTUNG
BRUSSELS OFFICE

John Hilary

THE

A CHARTER

TRANSATLANTIC

FOR DEREGULATION,

TRADE

AN ATTACK

AND

ON JOBS,

INVESTMENT

AN END TO DEMOCRACY

PARTNERSHIP

John Hilarys rapport behandler TTIP-avtalens konsekvenser for ikke bare matvarer og miljø, men også offentlige tjenester, personvern og demokratisk styring.

selskapet pålagt å bevise at det er trygt. Den amerikanske regjeringen benytter seg ikke av føre var-prinsippet, og næringsinteresser har lyktes i å sette USAs standarder for mattrygghet på et nivå langt lavere enn i Europa.

70 prosent av bearbeidet mat er genmodifisert

Agendaen om «regulatorisk konvergens» i TTIP søker å bringe EU-standardene nærmere de i USA. Følgende eksempler viser hva som står på spill:

- Rundt 70 prosent av alle bearbeidede matvarer som selges i amerikanske supermarkeder inneholder nå genmodifiserte ingredienser. I motsetning til dette, og som et resultat av sterk folkelig motstand, er det praktisk talt ingen genmodifisert mat i salg i europeiske supermarkeder, og en hvilken som helst matvare som inneholder GMO-ingredienser må være tydelig merket. Amerikanske bioteknologiselskaper bruker TTIP for å kjøre i gang et angrep på EUs regelverk, og den amerikanske regjeringen søker å utfordre EUs krav om obligatorisk merking. Den europeiske bioteknologiindustrien arbeider tett sammen med sine amerikanske kolleger for å bruke TTIP som et middel til å øke spredningen av GMO i Europa.³

- Amerikanske matprodusenter har identifisert EUs system for kontroll med bruken av plantevernmidler som et av de viktigste sett med standarder som skal bli svekket i TTIP.⁴ 2009-regelverket plasserer føre var-prinsippet i hjertet av EUs system for kontroll av plantevernmidler for å beskytte menneskers helse og miljøet. Disse regelverk har allerede funnet veien inn på TTIPs agenda, ifølge forhandlingslederne, med den hensikt å gå enda lenger enn Verdens handelsorganisasjons regler og gjøre dem så lite tyngende som nødvendig for næringslivet.⁵

- EU-krav for hormonforstyrrende stoffer (kjemikalier kjent for å forstyrre det menneskelige hormonsystemet) setter maksimumsgrenser på et nivå som ville blokkere 40 prosent av all amerikansk matvareeksport til Europa. Amerikanske næringsgrupper søker å bruke TTIP til å fjerne disse kontrollene.⁶

- Over 90 prosent av alt oksekjøtt fra USA er produsert med bruk av veksthormoner som har vært knyttet til kreft hos mennesker, og EU-restriksjoner på import av slik biff har vært på plass siden 1988. Den amerikanske regjeringen har allerede utfordret disse restriksjonene gjennom WTO, og næringsgrupper krever at de fjernes i TTIP-avtalen som «unødvendige» handelshindringer.
- Amerikanske produsenter av kylling og kalkun behandler regelmessig fugleskrotter med klor før de selger dem videre til forbrukerne – en prosess som har vært forbudt i EU siden 1997. Nok en gang har den amerikanske regjeringen utfordret forbudet gjennom WTO, og amerikanske selskaper krever nå at TTIP-forhandlingene setter en stopper for det. EU-kommisjonen har tidligere forsøkt å få forbudet opphevet, men har blitt hindret av motstand fra veterinæreksperter og medlemmer av EU-parlamentet.

EU-kommisjonen har hatt mange hemmelige møter med representanter for næringsmiddelindustrien som er ivrig etter å utvanne EUs regelverk for mattrygghet, og vi kan ikke stole på at de vil forsvare helseinteressene til forbrukerne. I et internt posisjonspapir, som ble formidlet til den amerikanske regjeringen før den første runden av TTIP-forhandlingene, har EU-kommisjonen gått med på å evaluere europeiske tiltak for mattrygghet «med sikte på å fjerne unødvendige hindringer».⁷ Som en godbit for å vise sin villighet til å oppfylle de amerikanske kravene, har kommisjonen allerede avvirket det europeiske forbudet mot import av levende amerikansk svin og oksekjøtt sprayet med melkesyre, til tross for innvendinger fra en rekke medlemsland i EU.⁸

Deregulering av miljøvernet

EU-kommisjonen har åpent erkjent at TTIP ytterligere vil forsterke presset på miljøet, ettersom «ethvert scenario» for fremtidig handel mellom EU og USA under TTIP vil øke produksjonen, forbruket og internasjonal frakt

av gods. Kommisjonen egen konsekvensutredning bemerker videre at denne økningen i produksjonen vil i sin tur skape «farlige problemer for både naturressurser og bevaring av biologisk mangfold».⁹

Når det gjelder utslipp av klimagasser, sier Kommisjonen at det utfallet den foretrekker av TTIP-forhandlingene vil tilføre 11 millioner tonn CO₂ ekstra i atmosfæren. Det vil utfordre EUs egne utslippsforpliktelser under Kyoto-protokollen.¹⁰ Men ingen av disse observasjonene har fått EU-kommisjonen til å revurdere sin støtte til TTIP.

Tusenvis av kjemikalier uten kontroll

Mest umiddelbart truer TTIP med å undergrave viktige miljøkrav innenfor EU, som er kjent for å garantere langt høyere sikkerhetsnivå enn i USA. Fremst blant disse er EUs REACH-regelverk om kjemikalier, som ble innført i 2007 for å beskytte menneskers helse og miljøet mot farlige stoffer som brukes av selskaper i industrien eller andre prosesser.¹¹ REACH er basert på føre var-prinsippet skissert i forrige avsnitt, og krever at industrien beviser at en kjemikalie er trygg før den kan bli godkjent for kommersiell bruk.

Det står i motsetning til USAs kjemikalielov Toxic Substances Control Act (TSCA) fra 1976, som krever at offentlige myndigheter beviser at en kjemikalie er utrygg før bruken av den kan begrenses, og ytterligere begrenser enhver restriksjon til det tiltaket som er «minst tyngende». Under denne loven har det amerikanske miljøbyrået Environmental Protection Agency lyktes å innføre reguleringer for bare seks av de 84 000 kjemikaliene som har vært i kommersiell bruk i USA siden 1976.¹² Et så slapt regime har umiddelbare konsekvenser for allmennhetens eksponering for helserisiko: mens EU forbyr 1200 stoffer fra anvendelse i kosmetikk, for eksempel, forbyr USA bare et dusin.¹³

Harmonisering nedover

Miljøorganisasjoner og andre folkelige interessegrupperinger i USA har lenge kjempet for at TSCA skal bli erstattet med nye reguleringer langs linjene i REACH.¹⁴ Næringslivets lobbygrupper har, på den andre siden,

kraftig motsatt seg EUs sikkerhetskrav, og søker å bruke TTIPs deregulerende rammeverk til å «harmonisere» REACH med det svakere amerikanske regelverket.

EU-kommisjonen erkjenner den grunnleggende inkompatibiliteten i EU og USA sine tilnærminger, men søker fortsatt en mulig «regulatorisk konvergens og aksept i kjemikaliesektoren» på vegne av sine industripartnere.¹⁵ Europeiske selskaper forener gladelig kreftene for å bruke TTIP til å fjerne miljøreguleringer som gir dem, slik de hevder, en urettferdig ulempe i forhold til sine globale konkurrenter.

Skifergassen kommer

En rekke andre viktige miljøkrav er truet av TTIPs dereguleringsprogram. Krav om bærekraftighet i EUs fornybardirektiv har blitt angrepet av amerikanske produsenter av agrodrivstoff som ivrer etter å «harmonisere» EUs regelverk med de lavere amerikanske standardene. Den amerikanske regjeringen bruker også TTIP til å undergrave EUs drivstoffdirektiv, for å gjøre det enklere for amerikanske raffinerier å eksportere olje til Europa som har blitt hentet fra canadisk tjæresand, med ødeleggende miljøkonsekvenser.¹⁶

I tillegg vil TTIP åpne døren for massiv eksport av skifergass fra USA til Europa. Det vil føre til en utvidelse av fracking i USA i tillegg til å la amerikanske selskaper utfordre forbud mot fracking i Europa. Akkurat slik som det amerikanske energiselskapet Lone Pine Resources bruker NAFTA-regler til å saksøke regjeringen i Canada for forbudet mot fracking i Québec.¹⁷

Teksten er tidligere trykt som to kapitler i rapporten The Transatlantic Trade and Investment Partnership, februar 2014, utgitt av Rosa Luxembourg Stiftung. Den er oversatt av Morten Harper.

Noter

1. Se, for eksempel, i USAs presidents offisielle notifikasjon til Kongressen om starten på TTIP-forhandlingene, forpliktelsen om å sikre økt markedsadgang for amerikansk eksport ved å fjerne EUs sanitære og fytosanitære restriksjoner: brev fra USAs handelsrepresentant Demetrios Marantis til John Boehner, speaker i Representantenes hus, 20. mars 2013.
2. For en omfattende analyse, se *Late lessons from early warnings: science, precaution, innovation*, København: European Environment Agency, januar 2013.
3. Se, for eksempel, den felles uttalelsen fra BIO og EuropaBio til EU-USAs høring om regulatoriske spørsmål i 2012.
4. Direktiv 2009/128/EF som etablerer et rammeverk for fellesskapets tiltak for å oppnå bærekraftig bruk av pestisider, og forordning (EF) nr 1107/2009 om salg av plantevernmidler, begge fra 21. oktober 2009.
5. «Second round of Transatlantic Trade and Investment Partnership: Report of stakeholder», Brussel: EU-kommisjonen 15. november 2013; «Chief Negotiators, Dan Mullaney and Ignacio Garcia Bercero Hold a Press Conference Following the Third Round of Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) Talks», Washington DC: Office of the US Trade Representative, 20. desember 2013.
6. «US Agricultural Exports Threatened by EU Pesticide Regulation», CropLife America, 21. november 2013.
7. «Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP): Note for the attention of the Trade Policy Committee», Brussel: EU-kommisjonen, 20. juni 2013.
8. «In move towards trade talks, EU to lift ban on some US meats», EurActiv, 5 februar 2013; «Member States resist lactic acid cleaning for carcasses», *EU Food Law*, 12. oktober 2012.
9. «Impact Assessment Report on the future of EU-US trade relations», Strasbourg: EU-kommisjonen, 12. mars 2013, seksjon 5.8.2.
10. Ibid, seksjon 5.8.1.
11. EU-forordning nr 1907/2006 om registrering, evaluering, godkjenning og restriksjon på kjemikalier (REACH), 18. desember 2006.
12. «Submission of Centre for International Environmental Law (CIEL) before US Senate Committee on Finance hearing on the Transatlantic Trade and Investment Partnership», Washington DC: CIEL, 30. oktober 2013; se også «Chemical Regulation: Comparison of US and Recently Enacted European Union Approaches to Protect against the Risks of Toxic Chemicals», Washington DC: Government Accountability Office, august 2007.
13. Kim Egan, «Is Europe the New America?», Saltbox Consulting, 24. september 2013.
14. Den nye loven Chemical Safety Improvement Act utfordrer ikke TSCAs «risikobaserte» tilnærming. Se, for eksempel, Karuna Jaggard, «The Chemical Safety Improvement Act Falls Short: Open Letter to Congress», Huffington Post, 12. november 2013.
15. «Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP): Note for the attention of the Trade Policy Committee», Brussel: EU-kommisjonen, 20. juni 2013; vedlegg II: «Chemicals in TTIP».
16. Kate Sheppard, «Michael Froman, Top US Trade Official, Sides With Tar Sands Advocates In EU Negotiations», Huffington Post, 24. september 2013.
17. «Lone Pine Resources files outrageous NAFTA lawsuit against fracking ban», felles pressemelding fra Sierra Club og Council of Canadians, 2. oktober 2013.

Når politikk er handelshindring

Det er miljø-, forbruker- og arbeidslivspolitikken som står i veien når EU og USA forhandler.

Av Helene Bank
Spesialrådgiver i For Velferdsstaten

Handels- og investeringsavtalen kalt TTIP – Transatlantic Trade and Investment Partnership – som EU og USA forhandler om vil inneholde en del mekanismer som gjør at storselskaper kan angripe det de anser som handelshindrende lovgivning. Avtalen kan bli EØS-relevant.

Det er miljø-, forbruker- og arbeidslivspolitikken som står i veien, når EU og USA nå forhandler. Storselskapene skal få anledning til å utfordre både gamle og nye lover og regler i et internasjonalt tribunal, og kan få rett på erstatning for tap av framtidig profitt.

EU og USA har forhandlet siden juli 2013. Behovet for avtalen begrunnes i et ønske om økt handel, økt vekst og økt konkurransekraft. Men det fortelles lite om hvem som skal utkonkurreres, og det fortelles enda mindre om hva som er prisen.

Kappløp mot bunnen

I de fleste frihandelsavtaler som tidligere er forhandlet, inklusive regelverket i Verdens handelsorganisasjon (WTO), har det vært et særlig fokus på toll. At avtalene skulle ha andre virkninger, som for eksempel å hindre et land i å føre en aktiv miljø-, forbruker- eller arbeidslivspolitik, har blitt avvist. Med TTIP kan disse virkningene ikke lenger skjules.

Tollsatsene, altså importavgiften på varer mellom EU og USA, er nesten lik null. Det er ikke toll som utgjør handelshindringer mellom de to store økonomiske blokkene. Det er politiske reguleringer som ses på som problemet – forbrukerpolitikk, miljøpolitikk,

arbeidslivs- og sysselsettingspolitikk, og dette framgår nå tydeligere enn noen gang.

Om TTIP blir realisert, skal landene konsultere næringslivet og hverandre før de utarbeider reguleringer på de nevnte områdene, slik at reglene kan bli *harmonisert*, står det i det felles grunnlag for forhandlingene.

Selskaper mot folk

Nasjonalt begrunnes slike avtaler med at «vårt» næringsliv skal styrkes. Det skal gi flere arbeidsplasser, mer vekst og bedre konkurransekraft. Under forberedelsene til TTIP-forhandlingene er det blitt tydeligere enn noen gang at dette ikke en kamp stat mot stat, men storselskapene mot folk, mot arbeidsfolk og mot natur.

Avtaler som TTIP presenteres gjerne som «handelsregler», men realiteten er at regjeringer forplikter seg til ikke å regulere, samt å fjerne eksisterende reguleringer. Det bidrar til avreguleringer som binder dagens og kommende politikere til masten.

Nye reguleringer på miljøområdet kan eksempelvis redusere selskapers profitt. Hvis det ikke er vitenskapelig bevist at de aktuelle reglene er nødvendige, kan de ikke innføres. Det samme gjelder eksisterende regler. Dersom TTIP vedtas kan ikke politiske reguleringer være «mer handelshindrende enn nødvendig for å oppnå formålet», det vil si at de må være basert på *vitenskapelige prinsipper*. Førre var-prinsippet, som er sentralt i flere helse- og miljølover, vil eksempelvis ikke bli akseptert.

Retten til profitt

Investorbeskyttelse er kjernen i TTIP. I internasjonal rett er det i utgangspunktet kun stater som kan gå til sak mot andre stater. Med en såkalt «investor-stat»-tvisteløsning forplikter imidlertid regjeringer seg til også å la utenlandske selskaper få lov til å utfordre nasjonalt lovverk, og kreve erstatning. Et internasjonalt tvistepanel bestående av tre handelsjurister vil da, i lukkede rom,

avgjøre om nasjonale regler er handelshindrende eller ikke. De kan pålegge landene å betale erstatning for påført inntektstap. Beslutningene skal ikke kunne ankes.

I dagens situasjon er det slik, at hvis Phillip Morris er misfornøyd med norsk tobakkslovgivning, må selskapet utfordre loven i det norske rettsvesen. Norske domstoler ser på relevante norske bestemmelser og begrunnelser for lovgivingen, og de ser på ulike internasjonale avtaler som Norge er forpliktet av. Phillip Morris tapte en slik sak i Oslo Tingrett i 2012.

Hvis England, etter at TTIP eventuelt blir innført, ønsker å innføre et tilsvarende tobakkslovverk som Norge – noe som faktisk er under planlegging – kan landet bli dømt til å betale erstatning til Phillip Morris, fordi en slik lov vil redusere deres profitt. På grunn av en pågående sak mellom Australia og Phillip Morris, har England satt sitt lovarbeid i bero. Reguleringsviljen svekkes under slike investorregimer.

Det svenske energiselskapet Vattenfall har ved to anledninger trukket Tysklands miljøvedtak inn for en slik tvisteløsning. Første gang ble det et hemmelig forlik. Den siste tvist gjelder Tysklands vedtak om å utfase atomkraft etter Fukushima-ulykken i Japan. Vattenfall krever cirka 1,4 milliarder euro i erstatning av det tyske folk for dette vedtaket.

I USA er frivillige organisasjoner redd for at TTIP blant annet vil gi rom for at finansselskapene skal utfordre de nye Wall Street-reformene som ble innført etter finanskollapsen i 2008. I EU er det bekymring for at tilkjempede miljø- og forbrukerstandarder vil stå for fall.

Storselskaper i EU og USA samarbeider

På dette området er det stor enighet mellom selskaper på begge sider av Atlanterhavet. *Business Europe* har identifisert de politiske reguleringer i USA som de mener kan bidra til å redusere deres profitt. Tilsvarende har *US Chamber of Commerce* gått gjennom «handelshemmende» bestemmelser i EU.

Business Europe og EU-kommisjonen:

- Obligatorisk energi- og drivstoffmerking
- Skattefradrag for mer miljøvennlig drivstoff
- Miljøkrav ved offentlige innkjøp
- USAs lov om matsikkerhet
- Forbud mot oksekjøtt (etter utbruddet av kugalskap)

USAs industri og handelsminister:

- Frivilling energimerking
- EUs direktiv om kvalitet på drivstoff
- REACH - EUs kjemikalierregelverk med elementer avføre var-vurderinger
- Forbud mot ozonnedbrytende HFC i frysere og air-condition-anlegg
- Forbud mot klorinert kylling
- Forbud mot vekstkjemikalier i kjøtt
- Sprøytemiddelgrenser i frukt
- Begrensninger på genmodifiserte organismer (import, vekst og merking)
- Sikkerhetskrav til leker

Tabell: Eksempler på hva som anses som problematisk av europeisk henholdsvis amerikansk næringsliv og handelsforhandlere.

I dialogen har til og med Business Europe bedt amerikansk baserte selskaper om å angripe politiske reguleringer i Europa, som de selv ikke har vært i stand å stanse, og vice versa. I tette og hyppige forberedende møter med EUs handelskommisær og USA sin handelsforhandler, har de blitt enige om en rekke tiltak.

I rapporten *Brave New Transatlantic Partnership* har det europeiske handelspolitiske nettverket Seattle to Brussels analysert konsekvenser basert på hva næringslivet, EU-kommisjonen og USAs handelsrepresentant har lagt inn i forhandlingene.¹ Næringslivet i EU og USA har blant annet satt en pengeverdi på hvor mye profitt et utvalg av

EUs lover hindrer dem i å få. Det gjelder blant annet EUs kjemikalierereglevverk (REACH), miljø- og sikkerhetskrav på biler, helse- og miljøstandarder for mat, samt ulike finansreguleringer – slik som sentralbankens tilsyn med banker og finansinstitusjoner.

Lekkede dokumenter, analyser og nyhetssaker fra forhandlingene legges løpende ut på nettstedet www.bilaterals.org.

EU på defensiven

EU-kommisjonen har lagt mye arbeid i å kontrollere informasjonen om TTIP. I et lekket dokument om kommunikasjonstrategien² understrekes det at «EU-landene må passe seg for ikke å komme inn i en defensiv posisjon med å måtte forsvare hva avtalen ikke handler om – for eksempel svakere forbruker- og miljøregler».

Kommisjonens versjon er at avtalen handler om å «fjerne toll og unødvendige regler og byråkrati». Det loves 10 millioner nye jobber i EU og en vekst i EU på 120 milliarder euro, som skal tilsvare så mye som 545 euro, eller 4500 kroner per husstand.

Også investor-stat-tvisteløsningen skal tones ned, ifølge EU-kommisjonen. De folkevalgte og media må ikke forpurre forhandlingene, sier den tidligere danske Europaminister Nick Hækkerup til tidsskriftet Notat i Danmark³.

Allerede 22. januar 2014 kom imidlertid Kommisjonen på defensiven. På grunn av omfattende medieoppslag og protester fra fagbevegelse og frivillige organisasjoner, tok Kommisjonen pause i forhandlingene om investorerrettigheter, og satte ned et bredt sammensatt utvalg.

Relevant for Norge?

På det norske Utenriksdepartementets hjemmeside står det at regjeringen vil bruke alle kanaler for å få innflytelse på TTIP-forhandlingene. En embedsmannsdelegasjon fra

EFTA har vært i Washington for gi innspill til USA.

Videre vil regjeringen bruke vanlige kanaler gjennom EØS-komiteen. Det er også etablert en tverrdepartemental arbeidsgruppe med sikte på å få til en tilsvarende EFTA-avtale med USA. Det er derfor god grunn til å være bekymret for demokratiet også i Norge.

En tidligere versjon av artikkelen har vært publisert i magasinet Utveier nr. 1 2014.

Noter

1. Rapport oktober 2013, <http://corporateeurope.org/trade/2013/10/brave-new-transatlantic-partnership-social-environmental-consequences-proposed-eu-us>
2. EU-kommisjonens nettside om TTIP, <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/>
3. NOTAT - magasin om demokrati og Europa, www.notat.dk

Gir og gir – uten å få noe tilbake

Har de som forhandler om TTIP noen interesse for demokrati? Her er en test.

Av George Monbiot
Forfatter og politisk kommentator

Ingenting truer demokratiet så mye som konsernmakt. Ingen andre steder opererer selskaper med større frihet enn mellom nasjoner, for her er det ingen konkurranse. Med unntak av EU-parlamentet er det ingen steder noe transnasjonalt demokrati. Alle andre overnasjonale organer – IMF, Verdensbanken, FN, bransjeorganisasjoner og resten av dem – arbeider ut fra prinsippet om kopidemokrati (antatt samtykke overføres, kopi for kopi, til stadig gråere og mer fjerntliggende institusjoner) eller ikke noe demokrati i det hele tatt¹.

Når alt har blitt globalisert bortsett vårt samtykke, fyller selskaper tomrommet. I et system som politiske myndigheter ikke har vist noen interesse i å reformere, er det knapt mulig å skille global makt fra konsernmakt. Den utøves gjennom avtaler på bakrommet mellom byråkrater og lobbyister.

Handler ikke om toll

Det var slik forhandlingene om Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) begynte. TTIP er et foreslått felles marked mellom USA og EU, beskrevet som «den største handelsavtale i verden»². Næringslivets lobbyister skrøt i hemmelighet av at de ville «i essens bli medforfatter av regelverk»³. Etter at noen av planene deres ble lekket og folk reagerte med raseri⁴, har demokratiaktivister innkassert noen innrømmelser. Samtalene er gjenopptatt, og det er en følelse av at vi ikke kan forbli utestengt.

Denne handelsavtalen har lite å gjøre med å fjerne skatter på internasjonal handel (toll). Som EUs

forhandlingsleder sier, involverer omtrent 80 prosent av den «diskusjoner om regler som beskytter mennesker mot fare for deres helse, sikkerhet, miljø, økonomi og datasikkerhet»⁵. Diskusjoner om regelverket betyr å samkjøre reglene i EU med de i USA. Men Karel de Gucht, den europeiske handelskommisssæren, fastholder at europeiske standarder «ikke er opp til forhandling. Det finnes ingen 'gi og ta'»⁶. En internasjonal traktat uten gi og ta? Det er et nytt konsept. En traktat med USA uten forhandling? Det er ikke bare eiendommelig, det er galskap.

Regelverk reduseres

Du kan ikke harmonisere regelverk på begge sider av Atlanterhavet uten forhandlinger. Ideen om at reglene om forholdet mellom næringsliv, innbyggere og naturen vil bli forhandlet oppover, slik at den sterkeste beskyttelsen hvor som helst i handelsblokken får universell anvendelse, er rett og slett ikke troverdig når regjeringer på begge sider av Atlanterhavet har lovet å makulere det de avvisende kaller overregulering («red tape»). Det vil være forhandlinger. Det vil være gi og ta. Resultatet er at regelverket trolig blir senket nedover. Å tro noe annet er å leve i eventyrland.

Financial Times har rapportert at USA bruker disse forhandlingene til «å presse på for en fundamental endring i måten virksomhetsregler er utarbeidet i EU, for å gi næringslivsgrupper større innflytelse tidligere i prosessen.»⁷ Først uttalte EUs handelskommisssær Karel De Gucht at dette var «umulig». Deretter sa han at han er «klar til å arbeide i den retningen»⁸. Så mye for ingenting å gi og ta.

Oppmuntrer neppe til mer investering

Dette er heller ikke alt som demokratiet må gi for at bedrifter kan ta. Det farligste aspektet ved samtalene er en insistering fra begge sider på en mekanisme som kalles investor-stat tvisteløsning (ISDS)⁹. ISDS tillater selskaper å saksøke regjeringer for utenlands voldgiftspaneler

bestående av forretningsadvokater, og de tar prosessen utenom nasjonale domstoler. Som et element i andre handelsavtaler har dette blitt brukt av storkonsern til å slå ned på lover som har virket inn på overskuddet deres: emballasjeregler for sigaretter, tøffere finansregler, sterkere krav mot vannforurensning og folkehelse, eller mot forsøk på å etterlate fossilt brensel i grunnen¹⁰.

Til å begynne med fortalte Mr de Gucht oss at det var ingenting å se her¹¹. Men i januar tok mannen som ikke gjør gi og ta en sving med håndbremsen, og lovet at det skulle være en tre måneders offentlig høring om ISDS¹². De transatlantiske forhandlingene er nå gjenopptatt.

Fortsatt er det noe vesentlig som mangler, et hylende fravær: en troverdig forklaring på hvorfor ISDS er nødvendig. Som Kenneth Clarke, den britiske ministeren som fremmer TTIP, innrømmer: «Det var utformet for å støtte bedrifter som investerer i land der rettssikkerheten er uforutsigbar, for å si det mildt.»¹³ Så hva gjør ordningen i en traktat mellom USA og EU? En rapport bestilt av den britiske regjeringen fant at ISDS «svært lite sannsynlig oppmuntrer til investeringer» og vil «sannsynligvis gi Storbritannia få eller ingen fordeler».¹⁴ Men det kan tillate bedrifter på begge sider av havet å saksøke vettet av regjeringer som står i deres vei.

Solnedgangsklausul

I motsetning til Mr de Gucht, tror jeg på å gi og ta. Så i stedet for å avvise hele ideen, her er noen grunnleggende tester som kan påvise om forhandlerne bryr seg noe som helst om demokrati.

For det første må alle forhandlingsposisjoner, på begge sider, bli frigitt til offentligheten så snart de er fremmet. Så kunne vi, i stedet for å bli behandlet som umyndiggjorte idioter, debattere disse posisjonene og vurdere konsekvensene. For det andre skulle hvert kapittel av avtalen være gjenstand for en egen avstemning i EU-parlamentet. I dag kan parlamentet bare vedta eller avvise hele pakken. Overfor en slik kompleksitet som

Karel de Gucht går snart av som EUs handelskommissær. Embetet skal overtas av Cecilia Malmström. Kan hun gi bedre svar på Monbiots utfordringer enn sin forgjenger? (Foto: EU.)

denne avtalen, er det et meningsløst valg.

For det tredje, skulle TTIP inneholde en solnedgangsklausul. Etter fem år skulle den revurderes¹⁵. Hvis avtalen ikke har klart å leve opp til sitt løfte om økt økonomisk vekst, eller hvis den reduserer offentlig sikkerhet eller offentlig velferd, kunne den da bli skrotet. Jeg erkjenner at dette ville være nesten enestående: de fleste slike traktater, i motsetning til valgte regjeringer, er «gyldig på ubestemt tid»¹⁶. Hvor demokratisk høres det ut?

Så her er min utfordring til Mr de Gucht og Mr Clarke og de andre som ønsker at vi holder kjeft og tar medisinen vår: hvorfor ikke gjøre disse endringene? Hvis dere avviser dem, hvordan passer det med påstandene om å ta vare på demokrati og allmenhetens interesser? Hva med litt gi og ta?

Teksten er tidligere trykt i den britiske avisen The Guardian. Den er oversatt av Morten Harper.

Noter

1. George Monbiot, 2003. *The Age of Consent: a manifesto for a new world order*. Harper Perennial, London.
2. <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/>
3. US Chamber of Commerce og BusinessEurope, oktober 2012, «Regulatory Cooperation in the EU-US Economic Agreement», <http://corporateeurope.org/sites/default/files/businesseurope-uschamber-paper.pdf>
4. For eksempel: <http://corporateeurope.org/pressreleases/2013/12/leaked-proposal-eu-us-trade-deal-increases-business-power-decision-making> Og: <http://corporateeurope.org/trade/2013/11/leaked-european-commission-pr-strategy-communicating-ttip>
5. <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1007>
6. http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-14-12_en.htm
7. <http://www.ft.com/cms/s/0/6e9b7190-9a65-11e3-8e06-00144feab7de.html#ixzz2uEHV6Ylc>
8. <http://www.ft.com/cms/s/0/6e9b7190-9a65-11e3-8e06-00144feab7de.html#ixzz2uEHV6Ylc>
9. <http://www.theguardian.com/commentisfree/2013/nov/04/us-trade-deal-full-frontal-assault-on-democracy>
10. <http://www.theguardian.com/commentisfree/2013/dec/02/transatlantic-free-trade-deal-regulation-by-lawyers-eu-us>
11. <http://www.theguardian.com/commentisfree/2013/dec/18/wrong-george-monbiot-nothing-secret-eu-trade-deal>
12. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-56_en.htm
13. <http://www.theguardian.com/commentisfree/2013/nov/11/eu-us-trade-deal-transatlantic-trade-and-investment-partnership-democracy>
14. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/260380/bis-13-1284-costs-and-benefits-of-an-eu-usa-investment-protection-treaty.pdf

15. Denne ideen kom opp under en diskusjon med parlamentsmedlem John Healey, som selv om han generelt er for TTIP, fører kampanje for mer innsyn og ansvarlighet i avtalen.
16. John Healeys utreder ba underhusets utredningsavdeling undersøke fornybare avtaler. De kom opp med noen eksempler: avtalene mellom Canada og USA om trevirke (softwood), en rekke traktater mellom India og Tanzania samt India og Bangladesh, Lomé-konvensjonens avtaler om handel og bistand mellom EU og land i Afrika, Karibien og Stillehavet, og dens etterfølger Cotonou-avtalen.

Retten til fortjeneste

Investorers rett til å saksøke stater for tap av fremtidig fortjeneste – som inngår i TTIP-forhandlingene – kan gjøre at land lar være å vedta reguleringer som skal trygge befolkningens helse, sikkerhet og miljø.

Av Morten Harper
Utredningsleder i Nei til EU

Det svirrer av forkortelser og stammespråk i internasjonal handel, og forhandlingene om den nye handels- og investeringsavtalen mellom EU og USA er ikke noe unntak. Ved siden av avtalen selv, TTIP, er det spesielt en viktig forkortelse: ISDS. Investor-State Dispute Settlements er en ordning for tvisteløsning mellom investorer og stater, i praksis ved at investorer kan saksøke nasjonale myndigheter for redusert fremtidig fortjeneste.

Både EU og USA har ønsket å innføre ISDS i avtalen. Etter folkelig mobilisering mot avtalen i en rekke EU-land, der blant annet fagforeninger, forbrukerinteresser og miljøorganisasjoner har kommet med kraftig kritikk mot en slik rettighet for næringslivet, ble EU-kommisjonen presset til å offentliggjøre EUs forhandlingsposisjon om ISDS i sommer og det er gjennomført en nettbasert høringsrunde.

EU-kommisjonen har erklært at den er villig til å endre eller ta ordningen ut av avtalen, men hevder at USA insisterer på at den skal være med. Hvordan den nye EU-kommisjonen håndterer dette, vil gi svar på om det er realiteter i lovnadene. Den nye handelsavtalen mellom EU og Canada gir ikke store forhåpninger. Her er en ISDS-ordning med i den endelige avtalen, noe særlig Tyskland har kritisert.¹

Økonomisk kompensasjon

ISDS er ikke regulert i noen egen internasjonal

konvensjon eller etablert i folkeretten som gyldig for alle land. Både investorens hjemland og vertslandet som saksøkes må ha akseptert ISDS i en avtale. Ordningen inngår i en rekke tosidige investeringsavtaler, men også i enkelte internasjonale traktater som det amerikanske handelssamarbeidet NAFTA og traktaten om Energichartret (ECT). ISDS er en egen ordning utenfor de alminnelige nasjonale rettssystemene og tvisteløsningsorganet for handelskonflikter mellom land i WTO. Selve prosessen er knyttet til ulike institusjoner, herunder FNs kommisjon for internasjonale handelsrettigheter.

Formålet med ordningen er altså å sikre investorer økonomisk kompensasjon for endringer i virksomhetens rammevilkår. Det betyr i praksis at selskaper kan angripe helsepolitikk, miljøvern, finansregulering eller andre reguleringer de mener undergraver deres rettigheter som investorer.

Avskrekkende

Den vanlige forståelsen av ordningen er at selskapene ikke kan kreve endringer i selve reguleringene, men dette er ikke entydig avklart. I et søksmål mot Australias regler for sigarettpakninger, ut fra en ISDS-ordning i handelsavtalen mellom Australia og Hong Kong, krever for eksempel Philip Morris ikke kun erstatning, men at de ifølge selskapet restriktive lovene endres eller trekkes tilbake.²

Det er flere eksempler på søksmål som er løst gjennom forlik der myndighetene har akseptert å endre regelverket. Vattenfall saksøkte Tyskland, med hjemmel i traktaten om Energichartret, fordi miljømyndighetene i Hamburg hadde satt restriksjoner på vannutslipp fra et kullkraftverk det svenske selskapet bygde. Det ble inngått et forlik der miljømyndighetene ga en ny utslippstillatelse som lettet på kravene. I en annen sak, der selskapet Ethyl reiste søksmål ut fra NAFTA-traktaten, aksepterte Canada å oppheve et forbud mot det giftige kjemikaliet MMT og betale en erstatning på 13 millioner US dollar.

Eksempler på ISDS-saker

- Tobakkgiganten Philip Morris har trukket Australia for domstolen for å ha innført strengere tobakkslover.
- Både europeiske og amerikanske selskaper har gått til søksmål mot økning av minstelønnen i Egypt.
- Det amerikanske legemiddelkonsernet Eli Lilly har angrepet Canada via NAFTA-traktaten for å ha innført et eget patentsystem som skal sikre tilgang til rimelige medisiner.
- Det amerikanske selskapet Azurix saksøkte Argentina da landet innførte prisstopp på energi og vann, og nasjonaliserte vannforsyningen. Azurix ble tilkjent en erstatning på 220 millioner dollar.

Krav om store erstatningsbeløp kan opplagt virke avskrekkende for nasjonale myndigheter mot å gjøre visse reguleringer. Slik kan en ISDS-ordning få betydelig innvirkning på fremtidig lovgivning.

Kritikk mot rollebytte

Spesialdomstolene for ISDS, eller tribunalene, består av tre personer. Hver av partene utpeker en person, og den tredje oppnevnes i fellesskapet. Dommerne er normalt forretningsadvokater, og en gjennomgang av sakene på 2000-tallet viser at en liten gruppe personer dømmer i en svært stor andel av sakene. Det er også kommet kritikk mot at de samme personene bytter rolle fra dommer i en sak til advokat i en annen. De tre oppnevnte har myndighet til å idømme ubegrensede erstatninger for politikk eller tiltak som de mener undergraver selskapenes «forventede fremtidige fortjeneste». Dommene kan ikke ankes.

Mens den vanligste konfliktløsningen innenfor internasjonal handel på 1990-tallet var mellom stater gjennom WTOs tvisteløsningsordning, har dette endret seg på 2000-tallet. Nå er det langt flere søksmål av investorer mot stater enn saker mellom stater. Samlet

statistikk viser at 98 stater har vært saksøkt i 570 saker.³ Bare i fjor ble det reist 57 nye søksmål. Til sammenligning var det 20 nye saker mellom stater i 2013.

Twisteretten mellom investorer og stater ble opprinnelig etablert for å sikre at utenlandske investorer i utviklingsland uten ordnet rettsapparat skulle få kompensasjon hvis fabrikker, gruver eller eiendommer ble ekspropriert. Verken EU eller USA er rettsløse områder eller preget av manglende respekt for den private eiendomsretten. Det er derfor vanskelig å se en begrunnelse for en ISDS-ordning i TTIP, utover det å gi investorene en rett som griper inn i nasjonale myndigheters faktiske politiske handlingsrom.

Noter

1. «EU-bråk kan äventyra färdigt frihandelsavtal», 25.09.14, <http://www.europaportalen.se/2014/09/eu-brak-kan-aventyra-fardigt-frihandelsavtal>
2. Corporate Europe Observatory 03.07.14, <http://corporateeurope.org/international-trade/2014/07/ttip-debunking-business-propaganda-over-investor-rights>
3. Gjengitt i rapporten *Transatlantisk trøbbel*, Manifest Analyse 2014.

DIRTY DEALS

How trade talks threaten to undermine EU climate policies and bring tar sands to Europe

JULY 2014

Faksimile: Friends of the Earth Europe

«TTIP blir allerede brukt av næringslivets lobbygrupper som et redskap for å angripe, svekke og forsinke viktig miljøregulering som er under utarbeidelse. Det som skjedde med forslaget til drivstoffdirektivet (Fuel Quality Directive) under TTIP-forhandlingene, må bli et lærestykke i hva vi kan forvente fra denne frihandelsavtalen. Hvis det tilsynelatende vellykkede forsøket fra oljeblobbyen på å bruke forhandlingene for å svekke drivstoffdirektivet er en indikasjon på hva vi kan forvente fra avtalen, kan TTIP med rette ses på som en ytterligere forankring av bedriftenes makt, og avtalen vil utgjøre et betydelig hinder for lovgivning som er skrikende nødvendig for å unngå katastrofale klimaendringer.»

Dirty Deals – How trade talks threaten to undermine EU climate policies and bring tar sands to Europe

Informasjonshefte fra miljøorganisasjonene Friends of the Earth, Greenpeace og Transport & Environment, juli 2014

TTIP smitter til EØS

USA får større innflytelse over nye EØS-regler enn Norge.

Av Morten Harper
Utredningsleder i Nei til EU

En handels- og investeringsavtale mellom EU og USA kan gi flere utslag for Norge. TTIP skal bygge på at regelverket for det indre markedet harmoniseres mellom EU og USA, med like regler for varer og tjenester samt fri flyt av kapital, og dette vil berøre Norge direkte gjennom EØS-regelverket. Endringer i EUs produktkrav, regler for tjenester, veterinære regelverk og så videre som tilpasning til TTIP vil også komme til Norge gjennom EØS, så fremt ikke regjeringen bruker vetoretten.

Felles regler i EU og USA

Fremtidige EØS-regler vil i stor grad kunne bli utviklet i fellesskap av USA og EU. Det vil neppe styrke muligheten for norsk innflytelse, og trolig gjøre det enda vanskeligere å forhandle frem unntaksregler. Avtalens rettslige ensidighet og demokratiske underskudd blir forsterket.

TTIP kan sies å føre Europa nærmere amerikanske tilstander, og det vil endre EØS-regelverket. Avtalen kan svekke standarder for miljø, helse, arbeidsliv, matsikkerhet og mattrygghet i EØS, regelverk som blant annet fagbevegelse og miljøorganisasjoner mener allerede er for svakt.

Kan påvirke domstolene

TTIP-avtalen som helhet blir ikke del av EØS. Norge blir dermed ikke forpliktet for eksempel av den omstridte investor-stat-tvisteløsningen (ISDS), uten at det inngås en egen tilsvarende avtale med EU og USA, enten direkte eller sammen med blant andre Sveits og Island gjennom EFTA. Når TTIP foreligger og avtalen er vedtatt av EUs organer,

er den en del av EU-retten som forplikter medlemslandene – og fortolkes av EU-domstolen. TTIP prioriterer markedsløsninger og deregulering, og avtalen blir i relevante saker en ny rettskilde som trekker domstolen videre i denne retningen.

Selv om Norge ut fra EØS-avtalen ikke er forpliktet av rettspraksis i EU etter avtalens inngåelse i 1992, har vi i realiteten sett at overvåkningsorganet ESA, EFTA-domstolen og norske domstoler i stor grad følger EU-domstolens nyere praksis. Det vil si at TTIP kan slå inn i fortolkning og praktisering av EØS-reglene også i Norge.

Privatiseringen skrus én vei

To sentrale prinsipp i TTIP – vi finner dem også i tjenesteavtalen TISA – viser tydelig hvordan avtalen skal forsterke liberalisering og markedsløsninger for offentlige tjenester:

- «Stand still»-klausulen betyr at myndigheter ikke skal innføre nye restriksjoner på områdene den gjelder. Privatisering som er gjennomført skal ikke omgjøres.
- «Ratchet»-klausulen betyr at fremtidige beslutninger om tjenesteytelser kun skal føre til økt konkurranseutsetting, ikke det motsatte. Privatiseringen skal bare kunne skrus én vei (ratchet betyr skrallenøkkel).¹

I debatten om EØS og offentlige tjenester har muligheten for rekommunalisering av konkurranseutsatte tjenester stått sentralt. I et EØS smittet av TTIP kan det vise seg svært vanskelig å ta tilbake tjenester som er blitt privatisert. I Storbritannia er det en pågående debatt om hvordan TTIP kan gjøre Cameron-regjeringens outsourcing av helsevesenet permanent, selv om senere regjeringer skulle ønske å gjeninnføre offentlige løsninger.² Det skyldes både frykten for søksmål fra private helseforetak etter ISDS-tvisteløsning og avtalens prinsipper for mer marked.

Noter

1. For nærmere om prinsippene, se magasinet Notat nr 1275 september 2014.
2. Se for eksempel: The Guardian 07.09.2014, <http://www.theguardian.com/business/2014/sep/07/trade-unions-trade-deal-threat-to-nhs>

Transatlantisk tvangstrøye

En handelsavtale mellom USA og EU kan få store konsekvenser for norsk lovgivning og politisk handlingsrom.

Av Mari Gjengedal, leder for Spire
og Eivind Breidlid, Spires handelsutvalg

Fredag 4. april lanserte næringsminister Monica Mæland og europaminister Vidar Helgesen regjeringens rapport om hvordan forhandlingene om en handelsavtale mellom USA og EU kan påvirke Norge. Rapporten er preget av at Norge mangler innsyn i forhandlingene og må forholde seg til uttalelser og offentlig tilgjengelige posisjonsnotater. En ting var likevel klart, en avtale mellom Norges største handelspartnere vil ha store konsekvenser for Norge, uten reelle muligheter for norsk påvirkning.

Forhandlingene om en frihandelsavtale mellom USA og EU ble annonsert i juni i fjor. Målet er å skape verdens største frihandelsområde kalt TTIP (Transatlantic Trade and Investment Partnership). Avtalen skal sette en standard for framtidige handels- og investeringsavtaler globalt. Tilhengere av avtalen sier den vil skape vekst og arbeidsplasser, mens motstandere mener den vil true helse, miljø og arbeidsstandarder. Siden tollbarrierene mellom EU og USA allerede er lave vil forhandlingene i hovedsak dreie seg om harmonisering av regelverk, patenter og ikke minst investeringsbeskyttelse. Her kan norsk lovgivning og politisk handlingsrom bli påvirket.

Amerikanske tilstander

Harmonisering av regelverk og produktstandarder har som mål å redusere skjulte barrierer for handel. EU-kommisjonen er tydelig på at dette ikke innebærer en senkning av standarder som skal beskytte miljø, helse og arbeidsforhold. Det er likevel vanskelig å se for seg at to såpass ulike regelverk vil kunne harmoniseres uten at standarden senkes hos den ene eller økes hos den andre.

Det vil dermed være en dragkamp mellom ulike interesser.

EU følger et «føre var»-prinsipp som i større grad enn USA tar hensyn til miljø og helse, noe som forhindrer import av mange amerikanske varer, særlig i matindustrien. Amerikansk eksportindustri ser på EUs miljøstandarder som handelsbarrierer som må nedkjempes i forhandlingene. Begrensninger for GMO, vekst kjemikaler i kjøtt og sprøytemiddelgrenser i frukt og grønt er noe av det som kan stå for fall.

Resultatet vil ha store konsekvenser for Norge, som må implementere EUs regelverk gjennom EØS-avtalen, uten at vi har reelle muligheter til å påvirke utfallet. Dermed vil norsk regelverk være gjenstand for amerikanske beslutninger og forhandlingsmakt. Det vil uten tvil være dårlige nyheter for norske forbrukere.

Ubalansert investormakt

Det mest kontroversielle temaet i forhandlingene er likevel investeringsbeskyttelse gjennom investor/stat-tvisteløsning (ISDS). ISDS tillater utenlandske investorer å saksøke stater foran et internasjonalt voldgifttribunal for forhold som direkte eller indirekte skader eller kan skade investorens profitt. Det finnes mange eksempler på stater som har blitt saksøkt og dømt for å ha innført helse- og miljøreguleringer som ødela for selskapenes planlagte profitt.

Et eksempel på slik bruk av ISDS er det amerikanske tobakkselskapet Phillip Morris sine søksmål mot Uruguay og Australias røykelovgivning. Et grunnleggende problem med ISDS er måten tribunalet fungerer på. Det består av tre forretningsadvokater som har fullmakter til å fortolke avtaleteksten som de selv vil og selv beslutte erstatningssum. Tribunalet har ofte habilitetsproblemer og det finnes ingen ankemuligheter. Dette kan forårsake absurde kjennelser som da Ecuador ble dømt til å betale milliarderstatning til et oljeselskap som hadde brutt kontraktbetingelsene. Det er hårreisende og udemokratisk at disse viktige rettssakene skal flyttes ut av nasjonale

rettssystemer og inn i slike obskure organer.

Særbehandlingen av utenlandske investorer har blitt møtt med massiv kritikk fra sivilsamfunn i Europa og USA. Tyskland har uttalt at de ikke ønsker ISDS inkludert i avtalen fordi de nasjonale europeiske rettssystemene er verdens mest utviklede og dermed egnet til å behandle utenlandske investorer rettferdig. Frankrike er også meget skeptisk. For å møte kritikken åpnet EU-kommisjonen en 90 dagers høringsperiode. Kommisjonen har også uttalt at de ønsker en investeringsavtale som ikke begrenser statenes legitime rett til å regulere. Om de lykkes med dette gjenstår å se, men de vil uansett møte sterk motstand i forhandlingene med USA.

Trussel mot norsk demokrati

Investorbeskyttelse gjennom TTIP vil ikke bli innført i Norge gjennom EØS, men vil likevel kunne ha store konsekvenser for Norge. En transatlantisk handelsavtale vil føre til forverrede konkurransevilkår for norske bedrifter og mulig tap av arbeidsplasser. Mange borgerlige politikere har dermed gått ut og krevd at Norge starter opp parallelle forhandlinger med USA. Norge har gjennom EFTA allerede begynt en handelspolitisk dialog med USA, og eventuelle forhandlinger vil inkludere investeringsbeskyttelse.

Selv om regjeringen har uttalt at de ønsker mer balanserte investeringsbeskyttelsesavtaler, kan Norge neppe vente bedre betingelser enn et EU med langt sterkere forhandlingsmakt dersom de går inn i forhandlinger med USA. Snarere tvert imot. Det er dermed stor fare for at amerikanske selskaper i fremtiden vil kunne få en kontroll over Norge som det norske folk aldri har bevilget dem. Det er veldig skremmende.

En politisk målsetning for den nye regjeringen er å inngå flere handels- og investeringsbeskyttelsesavtaler. En utfordring for regjeringen blir å sikre at disse avtalene ikke går på bekostning av norsk demokratisk handlingsrom. Næringsministeren sa ved lanseringen av rapporten

at TTIP vil innebære mange vanskelige valg for Norge som regjeringen må ta stilling til når det blir aktuelt. Vi håper at regjeringen velger å forsvare demokratiets rett til å regulere. Det ville vært en passende feiring av grunnlovsjubileet.

Teksten er tidligere trykt i Klassekampen i april 2014.

Konsekvenser for Norge

Entusiasmen for en norsk avtale varierer etter hvilke næringer man spør.

Av Lars Gunnesdal
Samfunnsøkonom i Manifest Analyse

«Nå når de viktigste markedene våre kommer til å endre takt og tone radikalt, må vi også lære å danse nye danser.»
Næringsminister Monica Mæland (H).¹

70 prosent av norsk import kommer fra enten EU eller USA, og 86 prosent av norsk eksport går motsatt vei.² EU og USA er med andre ord våre to klart viktigste handelspartnere, og det vil derfor kunne få negative konsekvenser for norsk økonomi dersom Norge blir stående på sidelinjen mens de amerikanske og europeiske økonomiene integreres tettere.

Norge kan ikke påvirke forhandlingene mellom USA og EU direkte, men er blant flere av handelspartnerne som har sendt forespørsler til begge parter om å bli konsultert. Norge har gjennom EFTA (forhandlingsblokk bestående av Norge, Island, Lichtenstein og Sveits, der sistnevnte har en separat handelsavtale med EU) hatt kontakt med både amerikanske handelsmyndigheter og Europakommisjonen om å innlede dialog om TTIP.

Norge vies liten plass i rapportene som forsøker å tallfeste konsekvensene for handel og økonomisk vekst. Mye vil også avhenge av hva EU og USA faktisk blir enige om i de pågående forhandlingene. Norske myndigheter har derfor bestilt sine egne evalueringer av hvordan en eventuell avtale vil påvirke oss.

NUPI tvilsom til handelsgevinster

Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI) laget i fjor på kort varsel rapporten «Økonomiske virkninger av

RAPPORT NR. 3/2014 • MANIFEST SENTER FOR SAMFUNNSANALYSE

TRANSATLANTISK TRØBBEL

Handels- og investeringsavtale mellom EU og USA (TTIP)

Foruten konsekvenser for Norge, gjennomgår rapporten *Transatlantisk trøbbel* hovedelementene i TTIP, hvem som vil tjene på avtalen og kritikken mot den.

en frihandelsavtale mellom EU og USA» på vegne av Finansdepartementet.³ Rapporten ser også på mulighetene for en egen avtale mellom Norge og USA.

NUPI-forskerne Hege Medin og Arne Melchior stiller spørsmålsteget både ved de relativt store gevinstene som beregnes for EU og USA i den tidligere nevnte IFO-studien⁴, og tilsvarende ved de store negative konsekvensene det legges opp til for land som blir stående utenfor handelsavtalen.⁵

Siden Norge allerede handler mye med EU og USA, vil vi kunne tjene på å få færre sett med internasjonale regler å forholde oss til. Vi vil uansett også måtte tilpasse oss en del av et eventuelt TTIP-regelverk gjennom EØS-avtalen, påpeker forskerne.

Norsk næringslivs anbefalinger til regjeringen

Sommeren 2013 nedsatte norske myndigheter en gruppe bestående av representanter for samtlige departementer, som skulle analysere hvordan en handels- og investeringsavtale mellom EU og USA ville påvirke Norge. Denne gruppens rapport ble lagt fram i april 2014.⁶

Hovedproblemstillingen i denne rapporten er hvordan Norge skal forholde seg til en eventuell avtale mellom USA og EU. Rapporten summerer opp det de anser som de positive og negative effektene for ulike næringer av at henholdsvis EU og USA inngår en avtale, og at Norge i tillegg underskriver en tilsvarende avtale med USA. Den tar ikke direkte stilling til hvorvidt de ulike vekstanslagene som er utarbeidet er realistiske eller ei, men tar det for gitt at avtalen vil medføre økt handel, nye arbeidsplasser og økonomisk vekst.

NHO har uttalt bekymring for at det vil svekke norsk konkurransevne på både det europeiske og amerikanske markedet om Norge ikke kommer på innsiden av avtalen.⁷ Departementetsrapporten gjengir derfor også innspill fra næringslivet (men ikke fra norsk fagbevegelse) om deres holdning til en mulig avtale. 66 prosent av bedriftene som svarte på NHOs kvartalsundersøkelse høsten 2013

mener det vil medføre ulemper for dem dersom TTIP-avtalen blir et faktum uten Norge som deltaker. 87 prosent av bedriftene som svarte sier seg enig i at Norge bør framforhandle en frihandelsavtale med USA tilsvarende TTIP, sammen med de andre EFTA-landene eller alene.⁸

Entusiasmen for en norsk avtale varierer i tråd med hvilke næringer man spør. Eksportrettet virksomhet, som fiskerinæringen og industrien, har offensive interesser i økte markedsandeler og bedre markedstilgang i USA. Norges Fiskarlag ser muligheten til å «ekspandere og selge mer» i USA, men at det «kan bli et problem dersom EU får konkurransefortrinn».⁹

Jordbruket på sin side vil kunne bli utsatt for hardere internasjonal konkurranse fra industrijordbruket i både EU og USA. Ifølge Bondelaget vil TTIP føre til:

«...økt press på landbruket og matproduksjonen i EU og Norge, for å redusere standardene, og ta i bruk mer kostnadsbesparende metoder på bekostning av andre hensyn som plante- og dyrehelse, mattrygghet og miljøhensyn.»¹⁰

Konklusjonen i rapporten er at økt frihandel med EU og USA vil ha både negative og positive konsekvenser for ulike bransjer, men at avtalen i sum vil være bra for Norge (trolig fordi man velger å legge til grunn at avtalen faktisk vil bidra til vekst i EU og USA):

«I den forbindelse kan det påregnes omstillingskostnader og særskilte utfordringer for enkelt næringer. [...] Vi bør imidlertid kunne anta at de verdiskapingsmessige fordelene ved en handelsavtale vil overstige kostnadene som en handelsavtale vil innebære.»

Lite hensyn til kritiske innvendinger

Samlet sett har de to rapportene til NUPI og departementene tatt lite hensyn til de kritiske aspektene ved en omfattende TTIP-avtale mellom EU og USA. Man

tar det for gitt at avtalen vil ha positive effekter for landene som inngår en avtale og for verdensøkonomien, men det faglige grunnlaget for en slik påstand er tynt. Det er også mange som påpeker at eventuelle gevinster i stor grad vil tilfalle store multinasjonale konserner, mens små og mellomstore bedrifter og småskala landbruk vil kunne tape.¹¹

Videre drøfter departementsrapporten ingen av de prinsipielle innvendingene mot de forslåtte tvisteløsningstribunalene, som vi har sett at har møtt omfattende og høylytt kritikk fra en rekke hold. Her nøyer man seg med en relativt håpefull antakelse:

«... at løsningen EU og USA eventuelt kommer frem til på dette området vil innebære større grad av åpenhet og forutsigbarhet enn det som er vanlig internasjonalt i eksisterende bilaterale investeringsavtaler.»¹²

Trenger mer kunnskap

«Att vara för ett frihandelsavtal där inte regeringar och demokratiska institutioner får begränsa företagens ageranden är vanvett. Tullfrihet kan man ju ha ändå.»
Johan Ehrenberg, svensk journalist.¹³

Den norske regjeringens rapport avslutter med å påpeke at man trenger mer kunnskap før man fatter en beslutning, fordi det fortsatt er uklart hva EU og USA blir enige om, og derfor usikkert hvordan avtalen vil påvirke Norge. Regjeringen har sagt at den ikke kommer til å bestemme seg for hva Norge skal gjøre før avtalen er ferdigforhandlet mellom EU og USA.¹⁴ Norge vil trolig ikke ha mulighet til å forhandle fram unntak eller andre betingelser.¹⁵

Selv om Norge nyter godt, og er avhengig av, utstrakt internasjonal handel, betyr ikke det at alle avtaler som lover en mer avregulert verdenshandel er av det gode. Det er mange tungtveiende grunner til at norske myndigheter

bør se en omfattende handels- og investeringsavtale mellom EU og USA, og en mulig norsk deltakelse i denne, i et betydelig mer kritisk lys. Frihandelsavtaler har historisk sett vist seg å ofte love mer enn de kan holde, og favoriserer ofte sterke næringsinteresser på bekostning av andre samfunnsinteresser. Basert på innblikkene offentligheten har fått i de lukkede prosessene som har utformet TTIP-avtalen, er det liten grunn til å tro at dette ikke er tilfellet også denne gangen.

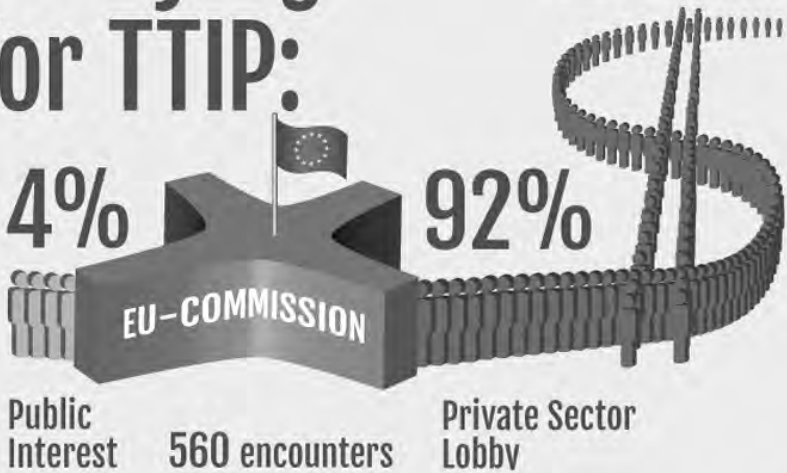
Teksten er et hentet fra rapporten Transatlantisk trøbbel – Handels- og investeringsavtale mellom EU og USA (TTIP). Manifest senter for samfunnsanalyse, rapport nr. 3 / 2014. Hele rapporten er tilgjengelig for nedlasting: www.manifestanalyse.no.

Noter

1. Eva Aalberg Undheim, «Vanskelege val som kan vente», Nationen, 11.04.2014: <http://www.nationen.no/eu/vanskelege-val-som-kan-vente/>
2. «- Viktige konsekvenser for Norge», pressemelding fra Nærings- og fiskeridepartementet, 04.04.2014: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/nfd/pressemelder/pressemeldinger/2014/--Viktige-konsekvenser-for-Norge.html?id=755310>
3. Hege Medin og Arne Melchior, «Økonomiske virkninger av en frihandelsavtale mellom EU og USA».
4. Felbermayr, Heid og Lehwald (2013), «Transatlantic Trade and Investment Partnership. Who benefits from a transatlantic free trade deal? Part 1: Macroeconomic effects», Ifo/Bertelsmann: http://www.bertelsmann-stiftung.de/cps/rde/xchg/bst_engl/hs.xsl/nachrichten_116768.htm
5. Medin og Melchior skriver videre at de «tror mer på CEPR enn på IFO», men som tidligere beskrevet har også denne rapporten store mangler.
6. «Konsekvenser for Norge av et handels- og investeringspartnerskap mellom EU og USA», rapport laget for Nærings- og fiskeridepartementet, 04.04.2014: http://www.regjeringen.no/pages/38671155/TTIP_Konsekvenser_for_Norge.pdf
7. NHO, «USA/EU-avtale viktig for Norge», 04.04.2014: <https://www.nho.no/Politikk-og-analyse/Internasjonalt/usaeu-avtale-viktig-for-norge/>
8. Det er derimot tvisomt om USA vil tillate at andre land slutter seg til forhandlingene underveis eller til en ferdigforhandlet avtale. Se Eva Aalberg Undheim, «Kan svekkje fiskeeksporten», Nationen, 11.03.2014.
9. Eva Aalberg Undheim, «Kan svekkje fiskeeksporten», Nationen, 11.03.2014.
10. «Konsekvenser for Norge av et handels- og investeringspartnerskap mellom EU og USA», side 91.
11. Kari Gåsvatn, «Folkelig motstand mot frihandel», Nationen, 14.03.2014: <http://www.nationen.no/meninger/folkelig-motstand-mot-frihandel/>
12. «Konsekvenser for Norge av et handels- og investeringspartnerskap mellom EU og USA», side 73.
13. Johan Ehrenberg, «TTIP – et livsfarlig forslag», ETC, 23.03.2014: <http://www.etc.se/ekonomi/ttip-ett-livsfarlig-forslag>
14. Eva Aalberg Undheim, «Peikar mot norsk avtale med USA», Nationen, 05.04.2014.
15. Petter Slaaetrem Titland, «Regjeringen er avmalt til TTIP», attac.no, 04.04.2014: <http://www.attac.no/2014/04/04/regjeringen-er-avmalt-til-ttip/>

Lobbying for TTIP:

**TTIP FACTS
& FIGURES**

Faksimile: Corporate Europe Observatory

«Under forberedelsene til TTIP-forhandlingene i 2012 og tidlig 2013, mottok EU-kommisjonens handelsavdeling (DG Trade) lobbyfremstøt fra 298 'interessenter' – 269 av dem fra privat sektor. Av de 560 lobbymøtene som kommisjonen hadde – i konsultasjoner, interessentdebatter og samtaler bak lukkede dører – var 520 (92 prosent) med næringslivslobbyister. Bare 26 (4 prosent) av møtene var med interessegrupper fra det sivile samfunn (de resterende 4 prosent var møter med andre aktører som enkeltpersoner, akademiske institusjoner og offentlige administrasjoner). Dette betyr at for hvert møte med en fagforening eller forbrukerorganisasjon, var det 20 møter med bedrifter og bransjeforeninger.

(...)

Kommisjonens svar på bidrag i de offentlige konsultasjonene varierte også sterkt. Mens fagforeningsfolk fikk et standardsvar tilbake, ble næringslivets lobbyister invitert til egne oppfølgende møter med forhandlerne.»

Who lobbies most on TTIP?

Corporate Europe Observatory, juli 2013

Hva skal Norge i TISA?

Når handelsdiplomater begrenser demokratisk styring av helse- og utdanningspolitikken.

Av Dag Seierstad
Forfatter og EØS-rådgiver

EU med sine 28 medlemsland har sammen med 23 andre land i over ett år forhandla om hvordan det skal bli større fart over den innbyrdes handelen med tjenester. Norge er med. Det er også USA, Japan, Canada og Australia. Til sammen står disse 51 statene for rundt 70 prosent av den internasjonale handelen med tjenester.

De 51 er på ingen måte en tilfeldig gruppe land. De kaller seg da også *The Really Good Friends of Services* (RGF) – «Tjenesters virkelig gode venner». Navnet sier ikke hele sannheten. De er venner av *konkurransen* om tjenesteytingen, ikke nødvendigvis om tjenestene som skal ytes. Som gruppe er de – mer enn andre land – pådrivere for en kraftig liberalisering av tjenestesektoren på tvers av alle grenser.

Norge er med

Det var meningen at den såkalte GATS-avtalen, en avtale innen Verdens handelsorganisasjon (WTO), skulle drive fram denne liberaliseringen av tjenestenæringene. Men ved WTO-toppmøtene i 2001 og 2003 satte en samla blokk av u-land foten ned mot videre liberalisering av tjenestehandelen. Det er den situasjonen store tjenestekonsern i USA og EU nå vil bryte ut av – og har fått Norge med på.

Hele Norge? Det er sjølsagt bare en liten flik av Norge som er med på dette spillet, ja, som veit om hva det forhandles om, men det er en flik med evne og vilje til å utmanøvrere resten av det norske samfunnet – så lenge vi finner oss i det.

Stoltenberg-regjeringen var opptatt av å forsikre at TISA-forhandlingene ikke ville «berøre spørsmål som gjelder organisering av offentlig sektor, konkurranseutsetting, privatisering eller utforming av velferdsordninger»¹.

Dagens regjering har klokkertro både på konkurranseutsetting og privatisering og vil mer enn gjerne sette sine egne spor på organiseringen av vår offentlige sektor og på utformingen av velferdsordningene våre. Da kan TISA bli til god hjelp.

Alle typer tjenester

Tanken bak TISA-opplegget er å komme ut av «stillstanden» i GATS. Ved å få fart på handelen med tjenester mellom land som dominerer denne handelen, skal andre land fristes – eller tvinges – til å knytte seg til TISA-systemet. Det kan undergrave den alliansen av u-land som satte foten ned mot å liberalisere tjenestehandelen innen rammen av GATS.

TISA-avtalen skal dekke alle tjenestesektorer og alle måter å tilby tjenester på, enten det skjer gjennom salg av tjenester i et annet land, ved at forbrukere kjøper tjenester i andre land, ved investering i andre land eller ved at folk tar seg arbeid og yter tjenester i et annet land.

Det betyr at TISA ikke begrenser seg til grensekryssende handel med tjenester i noen snever forstand. TISA-forpliktelsene vil trenge inn i forhold som tradisjonelt har vært definert som innenrikspolitik: hvordan et samfunn vil utforme helse- og sosialtjenestene sine, utdanningsvesenet, kulturpolitikken og miljø- og ressurspolitikken.

Mister muligheten til egne avtaler

TISA stiller noen krav som gjelder alle land, alle tjenestesektorer og alle virkemidler, for eksempel den såkalte bestevilkårsregelen: det at de fordeler et land gir et annet når det gjelder handel med tjenester, skal gis alle andre land som omfattes av TISA. Hvis Norge blir med

i TISA, kan vi altså ikke inngå særavtaler verken med et naboland eller med et land i den tredje verden som del av et utviklings samarbeid.

På andre områder er TISA en avtale som bare omfatter det som et land har forpliktet seg til skal omfattes av avtalen. Det gjelder for eksempel reglene om «nasjonal behandling» og markedsadgang. («Nasjonal behandling» betyr at utenlandske selskap skal behandles på nøyaktig samme måte som innenlandske selskap.)

Hvert land kan sette opp ei liste av tjenester der full konkurranse ikke skal gjelde. Men når avtalen er inngått, kan ikke den lista utvides. Ingen regjering kan etterpå «komme på» at det var et par tjenester som burde ha vært med på denne lista – og velgerne kan ikke få flere tjenester unntatt konkurranse uansett hvordan de stemmer ved neste valg.

Vanskelig å utvikle nye offentlige tjenester

I sum – og over tid – innebærer TISA en vedvarende liberalisering av handelen med tjenester. En høyreregjering som åpner et tjenesteområde for internasjonal liberalisering, kan føle seg trygg på at en venstreregjering ikke kan omgjøre dette vedtaket.

TISA-opplegget betyr derfor at det kan bli vanskelig å utvide offentlig tjenesteyting til nye områder for å møte nye samfunnsutfordringer, fange opp nye sosiale behov eller utvikle nye måter å jobbe på. Det er derfor eksperter på folkehelse, utdanning, sosialpolitikk og miljøpolitikk burde ha stått for forhandlingene om handelen med tjenester, ikke handelsdiplomater.

TISA vil gjøre internasjonale handelsforhold verre for dem som er mest avmektige i verdenshandelen, verre for dem som provoseres av hva som foregår – og verre å endre til noe bedre.

Tiltak mot avmakt

Motstanden er der og har bygd seg opp. Den er organisert av internasjonale fagforbund, solidaritetsorganisa-

sjoner, miljøorganisasjoner, sosialpolitiske organisasjoner og mange andre miljøer. Foreløpig rår de ikke over midler som er hardtslående nok. De sprer kunnskap og innsikt, men ikke mottiltak og effektive våpen i kampen mot liberaliseringskreftene.

341 organisasjoner med flere hundre millioner medlemmer fastslo alt i september 2013 at TISA-forhandlingene «følger den vanlige konsernstrategien med å bruke handelsavtaler til å forplikte land til en ekstrem liberalisering og deregulering».

Tore Linné Eriksen har fastslått at «kunnskap uten handlingsalternativ gir ikke makt, men avmakt». Derfor:

- Spre nysgjerrighet om hva TISA er!
- Ikke gi deg før du har fått tak i hva TISA-logikken innebærer!
- Slutt opp om de miljøene som har engasjert seg i kampen mot TISA, her i Norge særlig Handelskampanjen og Attac!
- Reis TISA-utfordringene i organisasjoner du er med i, enten det er et parti, en fagforening, en miljø- eller en solidaritetsorganisasjon!

Artikkelen er tidligere trykt i Klassekampen i april 2014.

Note

1. Regjeringens nettsider, www.regjeringen.no.

Foto: Jamie Oliver

«Don't bring US food standards here»

«[TTIP] har kapasitet til å bli svært negativ for den britiske folkehelsen og britiske selskaper og britiske bønder.

(...)

Vi har ikke hormoner i kjøttet vårt, det er forbudt. Men ikke over der. Vi har ikke hundrevis av gifter og sprøytemidler som er dokumentert kreftfarlig. Det har de. Lovene deres, måten de har ordnet seg på, sikkerhetsreguleringene deres er ikke i nærheten av våre.»

Kjendiskokk Jamie Oliver

The Times, 16. august 2014

«Dersom USA vinner frem og deres regler blir gjeldende i EU, vil det være til fare for forbrukere, arbeidere og miljøet.»

Monique Goyens, leder for den europeiske forbrukerorganisasjonen BEUC
Nationen 15. august 2014

TTIP Transatlantisk handels- og investeringspartnerskap. Det er avtalen EU og USA nå forhandler om. Usikre kalkyler for økonomisk vekst brukes for å begrunne behovet for den. Avtalen kan også ses som et forsøk på å beholde den vestlige dominansen i verdensøkonomien.

KOSTNADENE Forbrukerbeskyttelsen, arbeidsforhold, miljøvernet og demokratiet er under press. USA krever for eksempel at matvarer med GMO og klorvasket kyllingkjøtt skal være tillatt på begge sider av Atlanteren. Felles EU-USA-regler kan komme til Norge gjennom EØS-avtalen.

TISA Den foreslåtte avtalen om internasjonal handel med tjenester – TISA – trenger inn i forhold som tradisjonelt har vært ansett som innenrikspolitik: helse- og sosialtjenestene, utdanningsvesenet og kulturpolitikken. Skal handelsregler overstyre demokratiet?

